

Проф. др Павле Газивода
Филозофски факултет
Никшић

ПЕДАГОШКЕ И МЕТОДИЧКЕ ИНОВАЦИЈЕ У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

„Историја је понекад литература, понекад теорија“ — каже чувени британски историчар Томас Меколи. Да ли се историја у школи може предавати са маштовитом драмом и наративним замахом, или уско специјалистички, хладно, са страхом од фактографског оспоравања? Смије ли се тврдити да се у историји све више зна о све „безначајнијим чињеницама“? Од „оца историје“ Херодота па до посљедњих деценија прошлог вијека, када је историја постала научна дисциплина, „дружење“ историје са литературом је било стална пракса. Међутим, новоотворене универзитетске катедре, и научници на њима, хоће да од фрагмената и трагова историје реконструишу објективну верзију догађаја, засновају на провјерљивим чињеницама, чији су узроци и посљедице јасно разграничени. Тешко је доказивати тезу, то би био узалудан посао, али се може поставити питање: Није ли интерпретација садржаја историјске науке, без наратије и интелектуалног замаха, разлог да су предмет историје, понекад, постали и сами историчари? Са становишта савремене дидактике (теорија образовања и наставе), а нарочито методике историје, научне истине — дидактички обликоване, не смију историчаре — приповједаче потиснути и презрети, јер њихов стил рада, обогаћен инвентивним моделима, разбија дријебез код ученика и студената, покреће когнитивне и афективне снаге, устукнућа памћења голих чињеница и хронологија, сложених у реторичну самоувјереност предавача, пред историјским мишљењем, као основним циљем и задатком наставе историје. Патос прошлих вјекова треба тумачити разборито, без табуа и мистике, са нужним критичким резонаном о несавршеној историји.

Излазе из такве позиције треба тражити у новоформираној педагошкој дисциплини — онтодидактици. Она би анализирала, укључујући и историју, одговарајуће садржаје модерних наука, и њихову суштину, са циљем да их дидактички уобличи и интерпретира. Сматра се да би се на тај начин могао смањити, или зауставити, огромни раскорак између стечених знања у школи и структуре научних истина у савременим наукама, скратити растојање међу њима (актуелизација), а, што је од посебног значаја, увести елементи истраживања у процес образовања.

Посебно значајно педагошко-дидактичко подручје, наставе историје је прогнозирање циља, садржаја, метода и организационих облика учења на различитим ступњевима наставе — дидактичка прогностика.

Крајем овог и почетком наредног вијека доћи ће до значајних промјена у методама рада, у области самоучења, веће примјене модерних средстава и инструмената који рационализују вријеме и енергију, самосталног стицања знања, индивидуалне наставе (која постаје идеал савремене школе), у којој се улога наставника своди на одређивање нивоа знања и способности сваког ученика, контролу његовог успјеха и напредовања.

Но, уз примјену свих дидактичких и методичких иновација у настави историје, кључно питање образовања у цјелини, па и овог предмета, јесте педагогија квалитета, у чијем је средишту квалитет наставника. Од лошег наставника не можемо очекивати добар резултат, нити бољим награђивањем, нити повећањем модерних наставних средстава и технологија. Добри и способни наставници успјешно раде и у тешким условима, са ограниченим и неповољним радно-педагошким стандардима. Такво њихово понашање друштво не смије злоупотребити, јер људска енергија и мотивација нијесу безграничне. Преоптерећени све тежим обавезама, а слабо награђени и демотивисани, наставници ће све мање ефикасно радити.

Разредно-часовна структура у организацији наставе, такође, има недостатака. Традиционална дидактика мора уступити пред захтјевима да се личност ученика као цјелина одређује системом њених потреба, мотива, ставова, оријентације и убјеђења. Школа мора остати на позицији трансфера знања и његовог усвајања. То ученике доводи у двоструку позицију: контроле од стране наставника у школи и самоизбора ван школе. Недостатак таквог приступа настави и образовању је ограничена стратегија у односу на могућности ученика. Зато истраживања у образовању треба усмјеравати на фундаменталне проблеме, с једне, и у же, непосредне, практичне и конкретне задатке васпитно-образовног рада, с друге стране.

Транспоновање и педагошке импликације научних истраживања треба свакодневно уводити у рад школа и наставника, уз уважавање критерија прихватљивих за конкретне могућности и школа и наставника.

Методика историје указује на широку палету методских поступака у изучавању њених садржаја. На жалост, не само у настави историје, не користе се савремени поступци, методе и средства у довољној мјери и на адекватан начин, што има вишеструке штетне посљедице и на обим и на квалитет ученичких знања. Доминација вербалних метода, без очигледности, илустрација, посјета, изложби, расправа, семинарских радова, часова на „лицу мјеста“, пред спомеником, у музеју, на архивском извору, наставу историје чини досадном, неинвентивном и некорисном наставном дисциплином.

Познати римски пјесник Цицерон је рекао да су људи без историје као дјеца, која су заробљеници свијета, на основу које не знају одакле долазе и куда ће отићи. Упознати своју прошлост значи одрасти. Зато је кључни задатак наставе историје да човјекову природу дозове из сјећања и да је освијетли. Тај деликатан посао треба радити по мјери човјека, јер историја мора бити објективни судија догађаја, али не сувопарно записнички, већ маштовито и драмски.

Пут ка истини је тежак и трновит пут збирног емпиријског искуства на чијем крају је хладна, чиста објективност. Историја је чудан вид човјекове самоспознаје. Увид у сопствену прошлост је услов да човјек схвати и себе и своје претке. Сајмон Шама, професор Харвардског универзитета, сматра: „Као прво, историја мора да се ослободи стега школских програма у којима је као таоца држи она аморфна, утилитарна дисциплина названа друштвене науке. Историја мора да се без извињавања прогласи оним што јесте: истраживањем прошлости у свој њеној величанственој хаотичности. Она би требало да открива давно минуле догађаје, да преноси чудну музику њихове дикције“!

Историја није збирка упутстава, која се прегледно дидактички сложи, за предвиђање нових друштвених криза, нити, како се то процјењује мултикултурним моделом, брижљиво припремљен напатак за постизање етичке самосвијести.

Историја је наука која проучава оно што је човјек чинио, да би открио шта он, у ствари, јесте. Тај посао треба мудро радити, поштујући и разумска правила и човјекову машту.

Најгора варијанта за историјску науку и интерпретацију њених садржаја, савременим дидактичким и методичким моделима у школи, јесте — ако се над њеним предметом истраживања огласи погребно звоно. То клатно од дефиниције историје као учитељице живота, што она неспорно јесте, до њене таборске подјеле, која јој руши темеље, и чини је „спорном територијом“, треба, свакако, умирити.

Поента овог текста је: којим се савременим дидактичко-методичким теоријама и схватањима може доћи до квалитетних знања у настави историје. По нашој оцјени, приоритет треба дати егземпларизму, проблемско-комплексној теорији, структурализму и функционалном материјализму.

1. ТЕОРИЈА ЕГЗЕМПЛАРИЗМА је утемељена на егземпларном учењу у коме се образовни садржаји групишу око типичних тема, чињеница, области и процеса. Тако настају „острва знања“ на основу којих се могу тумачити и разумијети слични догађаји и појаве. Суштина таквог наставног рада омогућава ученицима да схвате одговарајуће категорије чињеница које су типичне, репрезентативне, и на основу којих могу да повезују „острва знања“ у „архипелаг“, у цјелину, логички складну и повезану. Илустративна штива из историјских читанки и литературе су погодна за ову врсту наставе. За историјску науку овакав приступ настави, која почива на принципу систематичности, није увијек подесан, зато се може користити само у оправданим ситуацијама. Разноврсним избором примјера и садржаја, егземпларизам може бити веома погодан за диференцирање наставних садржаја.

2. ПРОБЛЕМСКО-КОМПЛЕКСНА ТЕОРИЈА, чији је аутор пољски педагог Богдан Суходолски, супротставља се информационо-системском избору и излагању градива. Он сматра да садржаје свих наставних предмета треба груписати у комплексе и тако избјећи вјештачку подјелу на наставне предмете, јер се боље и потпуније схватају разне друштвене или природне појаве, онако како се оне дешавају у стварности. Ова дидактичка теорија је, са становишта интереса појединца за комплексни карактер и структуру одређеног феномена, инспиративна, а нарочито у настави историје, мада је у постојећој школској пракси тешко примјенљива, јер у школи ријетко када долази до етапе комплексног сагледавања и анализирања сложених проблема, већ ученици из школе излазе са одређеним фондом знања, према специфичној систематизацији, са којим се тешко схвати и разумије одређена појава. Због таквог изучавања садржаја, а нарочито историјског градива, мишљења смо, методика наставе историје има изузетни интерес, да теоријску заснованост проблемско-комплексне наставе, разради и конкретизује у тежњи да њеном примјеном утемељи историјско мишљење ученика и студената. Њено прихватање и успјешна реализација зависе од претходне припремљености и фонда знања ученика, што тражи цјеловит приступ.

3. ТЕОРИЈА СТРУКТУРАЛИЗМА сматра да је за ефикасно утицање на психолошке структуре неопходно да и сама настава буде структурална. Не ради се о неповезаним информацијама, о гомилању чињеница и њиховом простом запамћивању, што се често дешава у настави историје, већ о стицању једног скупа интелектуалних поступака и техника које омогућавају да се сагледају сличности и разлике, увиде односи, уопшти одређени начин рада и ријеша одговарајући проблем.

Један од твораца теорије структурализма, Ј. Брунер, опште идеје ове методе објашњава у пет тачака:

1. Упознавање основних суштинских појмова неког предмета чини да и сам предмет постане разумљив. Потребно је да наставни програми садрже неку врсту регистра основних проблема, репрезентативних за поједине научно-наставне области или дисциплине;

2. У условима наглог пораста обима информација долази до смањивања њиховог упознавања. Појединости се брзо заборављају ако нијесу локализоване у једном организованом систему;

3. Схватање суштинских принципа и појмова представља битан фактор који омогућава ефикасан трансфер вјежбања;

4. Посредством структура, ученици стичу могућности брже и лакше оријентације у одређеној области и схватају гдје, како и зашто усвојени дјелови знања чине неопходну цјелину;

5. Сталним провјеравањем да ли садржаји који се обрађују у настави имају принципијелан карактер, може се смањити раскорак између елементарних знања садржаних у програмима и већ стечених која одражавају актуелно стање. Брунер посебно инсистира на ублажавању ове диспропорције.

Иако ова теорија наставе води одређеном интелектуализму и одговара „научној школи“, она је за наставу историје значајна, јер утврђује пирамиду појмова и структуру и интеграцију образовања.

4. ФУНКЦИОНАЛНИ МАТЕРИЈАЛИЗАМ је теорија која образовне садржаје хармонијски повезује са њиховом функцијом. Суштина ове теорије је заснована на повезаности сазнања и дјелатности, како би ученици упознали основна знања у области разних наука и како би их искористили у практичној дјелатности. Два битна комплекса наставе: карактеристике информација и њихово функционисање и учење ученика и њихова развојна својства, морају имати три основна критерија: друштвено-политички, научни и дидактички.

Настава историје о њима мора водити посебну бригу, јер њен карактер и суштина, и као науке и као наставе, имају изузетан друштвени значај и димензију једне од најважнијих друштвених наука.

¹ Издавач Педагошко-књижевни збор, Загреб 1961.

Проф. др. Павле Газивода

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ НОВАТОРСТВА
В ОБУЧЕНИИ ИСТОРИИ

— Р е з ю м е —

В первой части текста указывается на потребность повествовательного и интеллектуального размахов в толковании обучения истории и на риск что этот размер в обработке содержаний запустить или потерять.

Острота текста на современных дидактических теориях и на методических моделях, которые предположение качественной учебной работы и предпосылка осуществления целей и задач обучения истории. Несмотря на все ценности этих приведённых понятий предупреждается и на их недостатки.

Преимущество даётся теориям экземпляризма, проблемно-комплексной теории, структуриализме и функциональном материализме.